

CERCLE BENELUX D'HISTOIRE DE LA PHARMACIE

**KRING VOOR DE GESCHIEDENIS VAN DE PHARMACIE
IN BENELUX**

BULLETIN No 37
MEI 1967

Redacteurs } Apoth. P. van de Vyvere, Brugge
Rédaction } Dr. D. A. Wittop Koning, Amsterdam

INHOUD — SOMMAIRE

Dr. E. Grendel; Dr. Bleeker en Potio Bleekeri	1
Drs. J. B. van Gelder, Dr. E. Grendel en Dr. D. A. Wittop Koning; Deventer en de Pharmacie	6

Berichten:

Kring voor de geschiedenis van de Pharmacie in Benelux; Verslag van de vergadering te 's-Gravenhage	18
Verslag van de vergadering te Charleroi	19

Boekaankondigingen:

H. Goerke; Carl von Linné, Arzt, Naturforscher, Systematiker 1707— 1778 (Dr. D. A. Wittop Koning)	20
W. H. Hein; Illustrierter Apotheker-kalender 1967 (Dr. D. A. Wittop Koning)	21
D. A. Wittop Koning; De oude apotheek (Dr. E. Grendel)	21

Bijgebonden:

M. Brasseur; De la première Société de Médecine, Chirurgie et Pharmacie établie à Bruxelles en 1795.

Bibliographie:

Annales de la Société Belge d'Histoire des Hopitaux tome III 1965.
A. Th. M. Jaspers; De ontwikkeling van de pharmacie in Limburg,
gedurende de Franse tijd (1794—1814) (Dr. A. Guislain).

Met toestemming van de redactie overgenomen uit het Pharmaceutisch Weekblad.

Dr. BLEEKER EN POTIO BLEEKERI

door

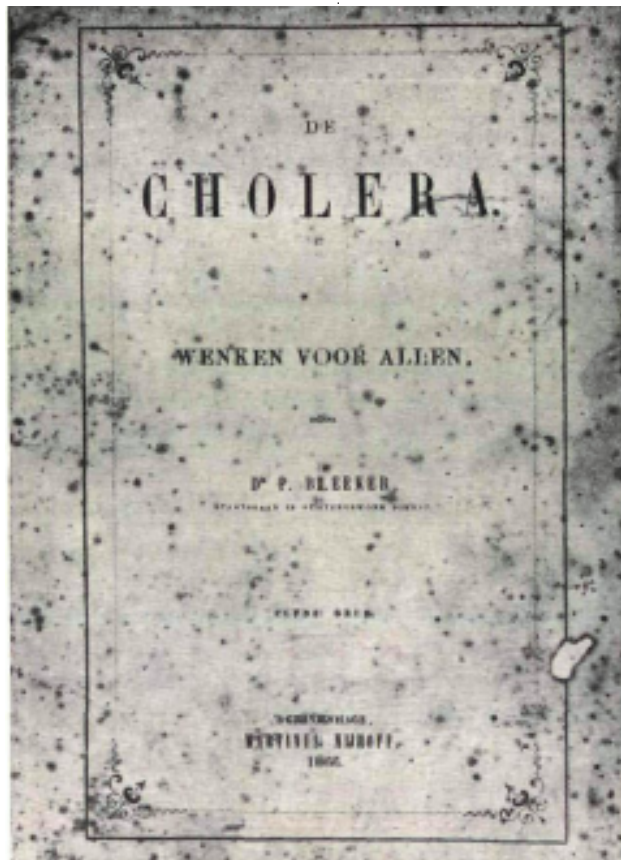
E. GRENDEL

De oudere collegae zullen nog wel eens een potio Bleekeri hebben klaargemaakt, zij hebben althans het synoniem moeten leren „Mixture anticholerica”. Het werd in 1902 in het Rotterdamse Supplement en nog in 1936 in de Codex Med. Nederl. opgenomen.

Het synoniem Mixture anticholerica wijst erop dat deze drank zijn ontstaan heeft te danken aan de strijd tegen de cholera; een strijd die begonnen is in de tropen, de streken die van oudsher door deze gesel werden geteisterd; vandaar zijn naam Cholera Asiatica.

De medicus, J a c o b u s B o n t i u s (geboren te Leiden in 1592), trad in 1634 in dienst der Oost Indische Compagnie, als archiater (dokter-apotheker en opzichter over de Chirurgijs in Indië) en was de eerste Nederlander die in zijn werk „Jac. Bontîe, in Indiës Archiatri, De Medicina Indorum” deze ziekte beschreef.

Het spreekt vanzelf dat de militaire arts P. B l e e k e r, toen hij in 1842 als

Officier van Gezondheid te Batavia kwam, bij de bestrijding der verschillende besmettelijke ziekten werd ingeschakeld. Veel en bijzonder werk is ook op wetenschappelijk gebied door hem verricht. Een van zijn eerste wetenschappelijke publikaties komt in 1849 uit in Batavia „De dysenterie van een pathologisch-anatomisch praktisch standpunt beschouwd”.

Dit werk, in het Engels en Frans vertaald, werd wetenschappelijk zo hoog aangeschreven dat de Utrechtse Hoogeschool hem daarvoor het doctoraat *Honoris Causa* verleende.

Reeds twee jaar na zijn komst in Batavia had hij al zijn eerste tijdschrift op geneeskundig gebied gesticht, getiteld: *Natuur Geneeskundig Archief van Nederlandsch-Indië*. Het bestond echter niet langer dan drie jaar, daar met de overplaatsing van Dr. B l e e k e r naar Semarang, de stuwende kracht verdween. Later, toen hij als eerste leider der geneeskundige school werd benoemd, gaf hij de stoot tot het stichten der Natuurkundige Vereeniging (1850). Zijn geschrift „Bijdragen tot de Geneeskundige Topographie van Batavia” (een onderwerp dat in die tijd ook voor vele plaatsen in Nederland werd behandeld) bracht hem als beloning, zijn benoeming tot Doctor *Honoris Causa* der Leidse Universiteit.

Ook was hij de stichter der Verëeniging tot bevordering der Geneeskundige Wetenschappen in Ned. Indië. Zijn grootste werk over de vissen van Ned. Indië „Atlas Ichthyologie” gaf zulke moeilijkheden om het in Indië te doen uitgeven dat dit één van de redenen werd van zijn terugkeer naar Nederland.

In Nederland wijdde hij zich, behalve aan zijn natuurwetenschappelijke studiën aan verschillende staatszaken met betrekking tot Indië; zijn oordeel en adviezen werden zo zeer op prijs gesteld dat hij in 1864 benoemd werd tot Staatsraad in buitengewone dienst.

Populair werd zijn naam in Nederland toen hij gedurende de cholera-epidemie in 1860 in een brochure een choleramixtuur publiceerte, in de volksmond „Bleekers drank” genoemd. Hoe populair dit werkje was blijkt uit het grote aantal drukken; reeds in 1866 verscheen de 13e druk. De choleramixtuur was geen uitvinding van Dr. B l e e k e r, immers, bij de verschillende epidemieën in Indië vanaf 1821 werd de behandeling begonnen met het toedienen van een choleramixtuur, meestal een drank bevattende laudanum, Spiritus Carminativus en kajuputolie. Was deze mixtuur niet bij machte de ziekte tot staan te brengen, dan werden verschillende andere behandelingswijzen in het werk gesteld: warme inwikkelingen en hete compressen of mosterdpleisters op de buik.

Rijstewater tegen de onlesbare dorst, brandewijn tegen het wegzinken der levenskrachten, zelfs aderlating behoorden tot de gewone middelen. In het algemeen was er kans op beterschap voor de patiënt als hij de eerste 24 uur overleefde.

De verdienste van het werkje van Dr. B l e e k e r is dat hij kort en duidelijk de toenmalige behandeling begrijpelijk uiteenzet en erop wijst dat een *tijdige* hulp van het grootste belang is. Hij schrijft dan „wat de cholera voor het leven zo spoedig gevaarlijk maakt is de zeer hevige mate van vochtverlies en de snelheid waar-

mede dit verlies plaats heeft". Vandaar dat hij aanraadt in tijden van het heersen der cholera die choleramixtuur in huis te hebben. De samenstelling luidt:

R/Laudanum, 24 druppels

Pepermunt-oli, 12 druppels

Hoffman, 90 druppels

Suiker, 2 theelepels

Zuiver water, 1 halve wijnflesch.

Men roere het laudanum, de pepermunt-oli en de hoffmandruppels met de suiker, en menge er daarna het water bij.

Een praktijkmededeling in het *Pharmaceutisch Weekblad* no. 2 van 1866 geeft een indruk over het veelvuldig voorschrijven van deze drank.

„De bekende cholera-drink van Dr. Bleeker wordt voornamelijk te Rotterdam, 's-Gravenhage en Dordrecht in grote hoeveelheid afgeleverd.

Er wordt vermeld van 75 praescripties op één dag in ééne apotheek. Wij geven in bedenking of het niet doelmatiger is voor een goede bewaring van de drank, dat men de bijvoeging der suiker achterwege laat en in de plaats daarvan de pepermuntolie in een kleine hoeveelheid Spiritus Vini oplost.”

Dat Dr. B l e e k e r belangstelling had voor de farmacie blijkt ook uit een door hem in 1844 geschreven werkje over de Artsenijmengkunde onder de Chinezen. Hierin beschrijft hij de Chinese apotheken op uitgebreide wijze zoals maar zelden in de literatuur voorkomt, aldus:

APOTHEKEN

De menigte der enkelvoudige Chineesche geneesmiddelen, doet voor die onzer Europeesche nauwelijks onder. Hunne apotheken zijn er mede opgepropt. Groot is de overeenkomst tussen hunne Materies medica en de onze, eene overeenkomst die zich ook uitstrekt tot de inrigting hunner pharmacopolia en tot de enkelvoudige bereidingen. Voor Chineesche apotheken zijn dezelve vrij net ingerigt en staan in dit opzigt in groote tegenstelling met de ordeloosheid en onzindelijkheid die in andere Chineesche winkels plegen te heerschen. De verschillende wortels, basten, kruiden, zaden enz. zijn in laadjes met afzonderlijke vakjes bevat en de namen der inbevatte artikelen buiten op de laadjes, aangeduid. Wortels, zaden enz. welke zeer vlugtige bestanddelen bevatten, worden in goed sluitende blikken of looden doozen en flesschen bewaard, die eveneens met een etiquette zijn voorzien; syropen en extracten in porceleinen potten. Vele artikelen bewaren zij in dikke suikersyrop, welke bereidingsvorm voor vele geneesmiddelen bij hen in gebruik is. In grootere potten, doozen en zakken bewaren zij hunnen voorraad, dien zij niet voor het dagelijksch gebruik behoeven. Eigenlijke scheikundige praeparaten bezitten zij slechts weinige z.a. gebranden Aluin, Salpeter, Zwavelzuur, koper enz. De utensiliën en werktuigen, welke de Chineesche Apotheken te Batavia bezigen, bepalen zich tot kleinere steenen mortieren om te wrijven (Lwih-pat), tot grootere steenen mortieren om te stampen (Loem-pang), tot fijnharige zeeften (Jok-sjéh), tot snijmessen (Tóh), die in den hoofdvorm met onze hakmessen overeenkomen, doch als scharen werken, en voorts tot eenen metalen schuiftvormige vijzel, met kielvormige bak, waarin eene metalen met een handvat in derzelver midden doorboorde schijf verticaal gerold wordt. Deze hoogst ondoelmatige vijzel (Kin-tjoh) wordt tot pulveriseren gebruikt.

Hunne enkelvoudige geneesmiddelen worden grootendeels uit China aangebragt, vooral uit Canton, van waar ook meestal hunne zamengestelde artsijen worden overgezonden, die in den vorm van pasteitjes, pillen, ballen en staafjes voorkomen. Artikelen, die hier in overvloed en goedkoop te verkrijgen zijn, zooals Gember, Langepeper, Bangle wortel, Oedanie, Sintok enz. koopen zij hier ter plaatse in.

Daarna behandelde Dr. B l e e k e r de Chineesche Materies Medica. Eerst de plantaardige geneesmiddelen daarna de dierlijke en slechts weinig delfstoffelijke. De Chinezen gebruiken als voornaamste werk over de Botanie „Poen-tsjouw”, waarin 1094 soorten van planten worden opgesomd en ingedeeld in 5 Klassen.

- 1e Klasse. Heesters.
- 2e Klasse. Granen.
- 3e Klasse. Kruiden.
- 4e Klasse. Vruchten.
- 5e Klasse. Boomen.

Een verdeling die ons doet denken aan die van Theophrastus, Plinius of Dioscorides.

Met een enkel woord reeds stipten wij aan, dat vele onzer geneesmiddelen ook

aan te treffen zijn in de Chinese Pharmacopolia. Ten einde de lezers in de gelegenheid te stellen, de geneesmiddelen der Europeanen te vergelijken met die der Chinezen, laat hij een lijst van artikelen volgen, die hij in verschillende Chinese apotheken heeft aangetroffen.

Naast de Chinese naam geeft hij tevens de wetenschappelijke naam en een korte beschrijving, o.a.

Pay-wong = Radices Rhei Emodii Wall.

Tjan-kwòh = Radices Iridis Florentinae L.

Kam-tjong = Radices Aspidii Filicis Maris Spr.

Tjong = Radices Zingiberis officinalis Roscoe = Djahi Mal.

Méh-tjien = Semina Strychn. Nuc. Vomic. L.

Wij hebben er maar enkele opgenoemd, de meeste komen overeen met de in Europa gebruikte kruiden. Vervolgens geeft hij een opsomming van de dierlijke produkten.

Van de dierlijke geneesmiddelen schijnen de Chineezinnen die te gebruiken, die door hun bijzondere gedaante of onaangenaam uiterlijk opvallen.

Gelijk Padden, Kikvorschen, jonge Leguanen (*Tupinambis bivittatus* Kuhl) en andere dieren, waarvan de Europeanen en Inlanders een afschuw hebben, bij de Bataviaasche Chineezinnen gewilde spijzen zijn, zoo ook staan bij hen als geneesmiddelen sommige dieren in goede naam, die ons onwillekeurig Shakespeare's heksenkooksels herinneren, o.a. de Geeko's, Kap-kèh, (tokkèh Mal.), als diateticum bij chronische longenlijden, evenzeer als het eten van de drienagelige schildpadden (*Trionyx Javanicus*). Tsjan-tjat of Boschscorpioenen (*Buthus Afer* L. = Kaledjienkieng Mal.) en Sen-Thoy een peesvleugelig insect. Beide sterkwerkende diaphoretica, bovendien schrijft men aan de Scorpioenen nog eene specifieke kracht toe tegen ingewortelde Syphilis en syphilitische dermathelca. Men dient beide in den vorm van poeder inwendig toe.

Ook het gebruik van de hoorn van de neushoorn die in de 17e en 18e eeuw in Europa tot de wondermiddelen behoorde heeft zich bij de Chineezinnen langer gehandhaafd. Si-szi = *Rhinoceros Sondaicus* et *Sumatrensis*.

Bij haematemesis moet versch poeder van *Rhinoceros*-hoorn, met ganzen- en eendenlevers in wijn toegediend worden. De *Rhinoceros*-hoorn gemengd, den lijder gedurende den slaap onder het hoofdkussen gelegd, zou het Nachtwandelen voor komen.

Ik heb de lezer een kleine indruk willen geven wat dit boekje behandelde, een onderwerp uit voormalig Oost-Indië, dat door weinig wetenschapsmensen is behandeld.

Literatuur:

S i r k s, M. J.: Indisch natuuronderzoek 1915.

V o n R ö m e r, L. S. A. M.: Vierde congres der far eastern association of tropical medicine, Batavia 1921.

S c h o u t e n, D.: De Geneeskunde in Nederlandsch Indië gedurende de negentiende eeuw. Batavia 1934.

Mei 1966.